

HARİKA! BU NE HAL..!'
Medya, Kadınlar ve Şiddet
Meltem Ağduk*

Bundan 7-8 yıl önce Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Merkezi, Çalışma Grubu'nun toplantılarından birine, mültecilerle, daha çok da mülteci çocuklarla çalışan, sanıyorum Irak kökenli Kanadalı bir araştırmacı konuk gelmişti. Konuğumuz, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nde çalışıyor ve Türkiye'de de staj yapıyordu. Konuşulan konunun çıkış noktası, savaş, toplantının gündemini hızlıca şiddet meselesine getirdi ve konuğumuz yaptıkları tüm çalışmalar sonunda ortaya çıkardıkları bir listeyi önümüze koydu. Liste, şiddetin türlerini ve tanımlarını içeriyordu, şiddet kavramı inanılmaz şekilde ayrıntılandırılarak tanımlanmıştı ve hangi biçimlerde ortaya çıkabileceğine işaret ediliyordu. O güne kadar şiddet, birçoğumuzun kafasında daha çok yasal düzenlemelerin konusu olan, dövme, sarkıntılık, tecavüz, yaralama, öldürme gibi sonuçlar yaratan fiziksel eylemlerken, önümüzde bir anda ucu bucağı olmayan bir alan açıldı. Gerçi, feministler olarak, şiddetin sadece bir fiziksel eylem olmadığını, özellikle de aslında çok yaygın olan, psikolojik şiddetin kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkisinin ne kadar yıpratıcı olduğunu biliyorduk ama 40-50 tanımlık bir liste ile karşılaşınca durumun vahameti ve bu meselenin alt edilmesinin ne kadar güç olduğu ile bir kez daha yüzleştik.

Nitekim, feminist çalışmalar hızlıca gözden geçirildiğinde, şiddet konusunun önceleri daha çok fiziksel şiddet üzerine olduğu ama zaman geçtikçe, eylemin daha kapsayıcı tanımının benimsendiği görülebilir. Artık şiddet konusunda yapılan çalışmalar, şiddeti, yaralanma, ölüm, dövme gibi fiziksel sonuçları olan eylemlerden, iktidar ilişkilerinin dayattığı kimlik tanımlarına boyun eğme ile sonuçlanan sürecin bütününe kadar geniş bir yelpazede tanımlamaktadır (Çelik,2000: 3). Toplumsal ilişkiler içinde kadına uygulanan şiddet, başından itibaren feminist hareketin önemli çıkış ve eylem noktalarından birisi olmuştur. Feminist hareketin içinde bu kadar önemli bir yeri olan bu konunun, feminist iletişim araştırmacıları tarafından da ele alınması da kaçınılmazdır. Nitekim önceleri daha çok temsiliyet üzerinde yapılan içerik analizleri ile medya içindeki şiddet meselesi medyadaki cinsiyetçilik üzerinden ilerlemiş, daha sonra da Feminist Medya Çalışmaları ile Kültürel Çalışmalar ve Eleştirel Kuramın etkileşimi ile medya ürünlerinin kadına yönelik şiddete dayanak oluşturan, onu meşrulaştırıp normalleştiren söylemlerin izi sürülmeye başlanmıştır. Bu iki yaklaşım aslında birbirlerini dışlayan yaklaşımlar olmaktan öte birbirlerini destekleyen ve medyadaki cinsiyetçi yapı dolayımı ile hem medyada kadına yönelik şiddet olgusunu hem de bizzet medyanın kadına doğrudan uyguladığı şiddeti daha net bir şekilde ortaya koymaya yardımcı olmuştur. Bu yazının temel amacı, özellikle Türkiye Medyasındaki cinsiyetçi yapının ortaya koyularak, yine kadına yönelik şiddetin bu yapı içinde nasıl yeniden kurulduğunu ve şiddetin bu kuruluşa içkin ve indirgenemez bir doğasının olduğunu göstermeye çalışmaktır.

Son yıllarda feminizmin tanımlanması ve sınırlarının çizilmesi gittikçe zorlaşmıştır. Önceleri, topyekün bir tanımlama ile feminizm ve feminist hareket, ataerkil, kapitalist ya da cinsiyetçi yapı içinde kadının ikincil, eşitsizlikçi konumuna işaret ediyor ve yüzyıllar boyunca süren baskının nedenini araştırıyor, sonuç olarak da tüm bunlardan nasıl kurtulunabileceği üzerine tartışıyor, ortak bir hedef belirlemiş gibi görünüyordu (van Zoonen, 1994: 2-3). Feminist hareketin içinde çok kaba hatları ile yapılan ayrımla, liberal, radikal ve sosyalist feministler, kadınların tarih boyunca uğradıkları baskının ve ikincillik durumunun nedenlerini, farklı yerlerde bulmalarına rağmen, kadının bu konumunun, belli bir yapı içinde belirlendiği konusunda hemfikir olmuşlardır. Fakat, bugün artık feminizm ve feminist hareket, 1960ların sonlarındaki gibi kolayca sınıflandırılacak gibi görünmüyor. Toplumsal ve siyasal düşündeki değişimler, ister istemez feminist düşünce üzerinde de etki yapmış ve dönüşümlere neden olmuştur. Bu dönüşümler, feminizmin politik olarak parçalanmasına yol açmıştır. Bir taraftan aktivizmin yavaş yavaş sönümlenmesi, diğer taraftan da akademik feminizmin yükselmesi ve feminist kuramın, farklı çalışma alanları ile (örn. psikoanaliz, postyapısalcılık, postmodernizm, milliyetçilik ve kimlik alanlarında yapılan çalışmalar ve "üçüncü dünya"dan kadınların çalışmaları) yaptığı ortaklıklarla sözünün artması, feminist kuramda da parçalılığın giderek fazlaştığını ortaya

koymaktadır (Beasley, 1999). Bu parçalılık halini, "kadınların" tutarlı bir bütünlük olarak düşünülmemeyeceği ve feminizmin kendi politik projesini, farkı tanıyan, ona saygı duyan ve onu stratejilerine dahil eden bir çerçeve içinde tasarlanması gerektiği inancı gösterir (Çelik, 2000: 4). Tüm bu parçalanmışlık hali içinde Zoonen'ın da belirttiği gibi, feminizm ve feminist kuramın kurucu öğeleri olan cinsiyet, cinsiyet ilişkileri ve iktidar kavramı en temel kavramlar olarak önemlerini korumaktadırlar. Toplumsal ilişkilerin içinde, cinsiyet ilişkilerinin nasıl kurulduğu sorgulanmaya başlandığında iktidar kavramının nasıl tanımlandığı önem kazanmaktadır. Toplumsal ilişkiler içinde kimin iktidarda olup kimin olmadığı sorusu feminist kuramın artık çok da ön plana aldığı tartışmalardan biri olmaktan çıkmıştır. "Çağdaş toplumda kimin en çok baskı altında olduğu"nın bulunmaya çalışılması yerine, tüm toplumsal ilişkilerde tabi kılma/baskılama (subordination) ilişkilerinin çoğulluğunun analiz edilerek, eşitlikçi ilişkilerin söylem içinde nasıl kurulduğunun ortaya koyulması artık daha anlamlı bir hal almıştır (Zoonen, 1995: 4). Bu da feminist çalışmalarda temsil süreçleri, sembolleştirme, cinsiyet temelli toplumsallaşma süreçlerinin ve buna bağlı olarak oluşan kalıpyargıların ortaya çıkarılması konularının daha fazla üzerinde durularak yapılmaya çalışılmaktadır. Bu tür analizlerin yapılmasında en çok kullanılan araştırma nesnesi de medya olmuştur.

¹ Son yıllarda televizyonların bir taraftan en çok izlenen, diğer taraftan da en çok eleştirilen magazin programları ya da popüler tanımlamasıyla "tele-voleler" kadın cinselliğinin, pornografik yayınlardan sonra belki de en görünür şekilde ortaya koyulduğu ve pornografi gibi de toplum tarafından açıkça dışlanmayan program türüdür. Bu alıntı, Show TV'nin yayınladığı magazin programlarından birinden yapılmıştır. Harika Avcı'nın jet-ski üzerinde selüitlerinin ayınlılarla, daireler içine alınarak yakın çekimlerle ortaya koyulduğu bu görüntüler üzerine konuşan erkek üst-ses, "Harika, bu ne hal" diye "bağırarak", kadınların arzu edilebilir ve toplum tarafından kabul görülebilir varlıklar olmaları için nasıl olmaları gerektiğini söyleyerek, bir taraftan medyanın cinsiyetçi yapısını en açık şekilde ortaya koyuyor, diğer taraftan da aslında ciddi bir sözü şiddet uyguluyor.

Medya ve Cinsiyetçi Yapı

Demokratik yapılarda "tam ve özgür bir iletişim ortamı"nın olması gerektiği miti etrafında örgütlenen medya, *bu işlevini toplumun birçok grubunu dışlayarak, gerçekleştirdiğini savunmaktadır*. Kitle iletişim araçları² ya da bugünün popüler tanımlamasıyla medya toplumdaki dışlanan birçok grup ve kesim adına konuşup, bu grupların temsil edilmeleri konusunda ise çekinceli davranmaktadır. Bu grupların en başında da kadınlar gelmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak da medya, 1960ların sonlarından itibaren feministlerin ve feminist çalışmaların önemli bir odağı haline gelmiştir. Öncelikli olarak gazeteler ve dergiler üzerine yapılan çalışmaları kısa bir süre sonra televizyon ile ilgili çalışmalar izlemiş ve televizyon, feminist eleştirilerin nesnesi olmuştur³. Medya, yarattığı kadınlık imgeleri ile (ev kadını, anne, sadık eş ve tüketici vs...) kadının toplumda nasıl bir kimlikle yer alması gerektiğini ortaya koymuştur. Kadına atfedilen geleneksel rollerin hepsi, tüm toplumun üzerine adeta sağınak şeklinde sürekli boşaltılmıştır, boşaltılmaktadır⁴. İşte feminist çalışmaların bir kısmı, bu cinsiyetçi sağınak altında, medyada, imgelerin kadınlar aleyhine nasıl üretildiğini sorgular ve medyayı eleştirirken, diğer bir kısım feminist araştırmacı da, yine aynı medyanın kadınların özgürleşiminde ve "biz" kimliğini geliştirmelerinde nasıl rol oynadığını ortaya koymuşlardır⁵. 1970lerde kadın hareketinin yoğunluğu içinde, medyayı geleneksel kadınlık imgelerini üreten en önemli güç olarak gören feministlerin çalışmaları, iletişim disiplini içinde aynı coşku ile karşılanmamış, hatta marjinal kalmış ve neredeyse 1990lara gelinceye kadar da bu

² Yazı boyunca Kitle İletişim Araçlarını tanımlamak için medya kavramını kullanacağım. Medya; televizyon, radyo, tüm yazılı kitle iletişim araçları ve hatta artık günümüzde internetin toplu halde tanımlanması için kullanılan bir kavramdır. Fakat son yıllarda nedense sadece televizyonu niteleyen bir anlam daralmasına uğramıştır Dikkat çekmek istediğim nokta, benim tüm makale boyunca medya kavramını geniş anlamıyla kullanacağımdır.

³ Betty Friedan'ın 1963 yılında yayınladığı kitabı "Kadınlık Gizemi", İkinci Dünya savaşı sonrası yayınlanan dergilerdeki kadınlık imajını incelemiş ve kadınlardaki değişimin dergiler tarafından izlenemediğini ortaya koymuştur. Bu alandaki ilk önemli çalışmalardan biridir. Bu alanda akademide yapılan ilk çalışma ise Tuchman ve arkadaşlarının "Heart and Home" adlı çalışmalarıdır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Timisi, 1997: 25-26.

⁴ Vivef Kanetti'nin son kitabında insanların gazetelerden nasıl kaçmadığını anlattığı bir paragraf var. Ben bu paragrafı tüm medyayı ve özellikle de en popüler olan televizyonu düşünerek sizlerle paylaşmak istiyorum. "Gazeteleri (televizyonu), ayıptır söylemesi, ıssız köşelerde aniden karşınıza çıkıp pardösü açan teşhircilere benzetirim zaman zaman...O an kısırlı mısınız. Kaçamazsınız. Bakacaksınız. Pardösü açanın zaferidir bu. Sizi baktırmış olmak. Gazeteler de (televizyon da) son dönemde böyle...Aylak aylak yürüyorsunuz, o haberi bu haberi okuyorsunuz (izliyorsunuz), dolan kuruna bakıyorsunuz ve birden! İşte sizi kısırdı! En alerjiniz olan yazarı, kitaplarını hiç okumadığınızı, en katlanamadığınız dili, hazırlıksız olduğunuz bir anda karşınıza çıkarıldı...Artık kaçış yok...Okuyacaksınız [izleyeceksiniz]", Kanetti, 2002: 37.

⁵ Cinsiyetçi bir söylem içinde nasıl özgürleştirici bir yapı olabileceğini çeşitli araştırmacılar ve yazarlar yaptıkları araştırmalarla ortaya koymuşlardır. Bu araştırmaların ilkerinden biri yukarıda bahsettiğim, Betty Friedan'ın "Kadınlık Gizemi" adlı kitabıdır. Friedan kitabında, kadınların biz duygusunun gelişmesinde medyanın cinsiyetçi kodlamalarının, sanıldığından tersine cinsiyetçi kalıpyargıların pekişmesinde değil, bu kalıpyargıların sorgulanmasında etkili olduğu söylemektedir (Timisi, 1997: 50). Friedan'ın dışında özellikle ülkemizde daha çok Beyaz Dizi adı ile tanınan aşk romanlarının ve televizyon pembe dizilerinin incelendiği Tania Modleski'nin "Hınçla Sevmek" ve Janice Radway'ın "Reading the Romance" adlı araştırmaları cinsiyetçi medya içeriklerinin bir taraftan da kadınların sorgulamasından geçerek özgürleştirici bir rol de üstlendiğini göstermektedir. Bu çalışmalarda izleyiciler pasif birer alıcı olarak görülmemektedirler. Anlamlı parçalı, çelişkiler içeren ve çokanlamlı yapısı gözönüne alındığında, izleyicinin izlediği program ile müzakere içine girdiğini ve metinden farklı bir anlam çıkarabileceği söylenebilir. Nitekim cinsiyetçi bir toplumsal söylem içinden özgürleştirici bir yapının çıkabilmesi de böyle olanaklı kılınır.

marjinalliğini sürdürmüştür. Bu marjinalliğine rağmen yukarıda da değinildiği ve van Zoonen'ın da belirttiği gibi, feminist iletişim çalışmaları, hem iletişim disiplinine hem de kültürel çalışmalar ve eleştirel kurama özellikle iki temel konuda önemli katkılarda bulunmuştur. Bunlardan ilki cinsiyet temelli toplumsallaşma süreçlerini içeren ve temsil, sembolleştirme, cinsiyetçi kalıpyargılar kavramlarını kullanarak, toplumun sürekliliğinin sağlanabilmesi için medyanın yeniden üretim sürecinde oynadığı önemli rolü sorgulayan araştırmalardır. Diğer ise, medyayı kapitalist toplumda ekonomik egemenliği elinde tutan, ataerkil sistemi koruyan, meşrulaştıran, normalleştiren ve yaygınlaştıran ideolojik araçlar olarak kavramsallaştıran (van Zoonen, 1994: 15) ve bu kavramsallaştırma çevresinde üretilen araştırmalardır. Her iki konu etrafında yürütülen çalışmalar, medyanın toplumsal gerçeklikleri değil fakat, toplumsal ideallerin içerildiği gerçeklikleri kurduğunu öne sürer. Semboller ve kalıpyargılarla temsil edilen bu "kurgu dünya" içinde kadınlar genellikle yok sayılırlar. Örneğin, televizyon programlarının içeriklerine bakıldığında, programlarda kadın ve erkek temsiliyetinin ne kadar eşitsiz olduğu görülür. 1960lardan 1990lara kadar yapılan çalışmalar ABD televizyonlarında yayınlanan programlarda görünen 3 erkeğe karşı 1 kadın olduğu ortaya çıkmıştır. Bunların yanı sıra programların içeriğinde kadın ve erkeklerin rolleri, yaşları da erkekler lehine bir görünüm arz etmektedir. Son yıllarda biraz olsun değişim olmakla birlikte kadınların "esas kahraman" olduğu dizilerin ne kadar az olduğu ya da "erkek" alanı sayılan ekonomi ve siyaset gibi konularda ön plana çıkan gazetecilerin hep erkek olduğunu görmek için derinlemesine araştırmalar yapmaya pek de gerek yoktur. Toplumsal yaşam içinde kadınların daha çok özel alanda yer aldığı düşüncesi, bir çok televizyon programında ve gazete / dergi sayfalarında desteklenir. Kadın karakterler daha çok ev ve aile ortamında gösterilmekte ve yaşamlarının tüm ilgi alanı olarak da eviçi ilişkiler ve bireysel sorunlar sınırlandırılmaktadır. Toplumdaki geleneksel iş bölümü de tüm medya ürünleri içinde kendini gösterir. Programlardaki kadın ve erkek karakterlerin meslek statüleri arasında da bir eşitsizlik söz konusudur. Kadın genellikle, erkek karakterin yardımcı rolünü üstlenmiştir. Erkek doktorsa, kadın mutlak hemşiredir. Eğer doktor olan kadınsa, bunun aynısı ve farklı bir durum olduğu program metninin de bir şekilde belirtilir. (Bir hastanın, kadından doktor değil, hemşire olabileceği repliği ile...) Programlarda bireysel özellikler de genel toplumsal kalıpyargılar içinde verilir. Örneğin kadının akılcı, rasyonel, soğukkanlı olamayacağı ama daha duygusal olması gerektiği veya en küçük meselelerle bile başedemeyecek kadar kırılgan, korku dolu ve gergin olduğu gibi...Tüm bunlar, özellikle kadının ve erkeğin toplumsal rollerinin sınırlarını belirleyerek toplum içinde nasıl olmaları, nasıl davranmaları gerektiğini, toplumsal görevlerinin ve haklarının neler olduğunu göstermektedir. Toplumun gelişmesine koşul olarak, 1980li yıllarla birlikte medya ürünlerinde kullanılan kalıpyargılarda da değişiklikler olmakla birlikte, çeşitli iktidar odakları tarafından da desteklenen ataerkil sistemin özünde ciddi bir sarsılma olmadığı için aslında daha da şizofrenik bir durum yaratılmıştır. Medya ürünlerindeki kadınlar da artık ana karakter olabiliyorlar ama belli sınırlılıklar içinde...Kadınların da özgürlüklerini yaşamaya hakları var ama bu haklar toplumsal sorumluluklarının önüne geçmiyorlar olarak, şiddetin sadece bir fiziksel eylem olmadığını, özellikle de aslında çok yaygın olan, psikolojik şiddetin kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkisinin ne kadar yıpratıcı olduğunu biliyorduk ama 40-50 tanımlık bir liste ile karşılaşınca durumun vahameti ve bu meselenin alt edilmesinin ne kadar güç olduğu ile bir kez daha yüzleştik.

Nitekim, feminist çalışmalar hızlıca gözden geçirildiğinde, şiddet konusunun önceleri daha çok fiziksel şiddet üzerine olduğu ama zaman geçtikçe, eylemin daha kapsayıcıbölümünün medya sektöründe de kendini gösterdiği aşikardır. Medyada ekonomi, politika, spor gibi alanlar erkeklerin tekelindeyken, daha hafif sayılan kültür, magazin, çocuk, ev yaşamına ilişkin programlar kadınlara dayatılmaktadır. Tüm sektörde kadın yöneticilerin sayısının azlığı ve mesleğin ataerkil kuruluş ve yürütülüş kuralları, medyanın, toplumdaki herkesin sesini duyurarak, özgür ve gerçek demokrasiyi kuracağı mitinin "gerçekten bir mit" olarak kalmasına neden olmaktadır⁶. Yukarıda da kısaca özetlenmeye çalışıldığı üzere, medya, demokrasi fikrinin çeşitli bileşenleri aracılığı ile gerçekleştirilecek toplumsal değişmeyi teşvik etmekten çok, mevcut eşitsiz iktidar ilişkilerini yeniden kurarak toplumsal *ideallerin* içerildiği gerçeklikleri ortaya

⁶ Vivet Kanetti'nin son kitabı "Koş Süreyya Koş" 'da "Cinsiyetçi Basın" ve "Erkek Erkeğe Saadet" başlıklı yazılarında medya sektöründeki cinsiyetçi yapıyı "içerden" biri olarak açık bir şekilde ortaya koyuyor. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. sayfa 77-87 ve 129-135.

koymaktadır. Bu süreç içinde araya farklı söylemlerin sızdığını da belirtmek gerekir. Fakat bu tür söylemler de, genellikle metnin esas / kurucu söylemi içinde ya marjinalleştirilir, ya da doğallaştırılıp normalleştirilir. Medyada şiddet de genellikle bu şekilde sunulur, çoğunlukla sıradan bir davranış biçimi haline getirilip haklılaştırılır, meşrulaştırılır ve de doğallaştırılır.

Medya ve Şiddet

Medya ürünlerinde şiddetin yeralışı, gösterimi ve bunların toplum üzerindeki etkileri konusundaki araştırmalar 1950li yılların başına gitmektedir. Medya ürünlerinde kadınlara yönelik şiddet ile ilgili araştırmaların yapılmaya başlanması ise 1970li yıllara denk gelir. Etkiler üzerine yapılan araştırmaları, izleyici araştırmaları izlemiş daha sonrada medya ürünlerinin doğrudan metinleri üzerinde söylem (anlam çözümlemeleri) araştırmaları yapılmıştır. Şiddetin kavramsallaştırılması açısından iletişim araştırmalarında da bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bir taraftan medya anlatılarında şiddet içeriklerini medyanın olumsuz etkileri ile ilişkilendirerek tartışmalar, ki bunlar genellikle fiziksel şiddet üzerinde durmaktadırlar, diğer tarafta da, şiddeti daha geniş anlamı ile ele alıp, toplumsal iktidarın sürdürülmesi için başvurulacak yollardan biri olarak ele alan çalışmalar vardır. Bu çalışmaların kadına yönelik şiddet sorununa yaklaşımları, şiddetin eşitsizliğin kurulduğu ve kadının baskılandığı her ortamda çıktığı varsayımı üzerinde temellenir (Çelik, 13). Bu noktada yazının başından beri sürekli sözü edilen dar ve geniş anlamıyla şiddetin nasıl tanımlanabileceğinin ortaya koyulması gerekmektedir. 2000 yılında bir grup akademisyen kadın tarafından gerçekleştirilen “Televizyon, Şiddet ve Kadın” araştırmasında şiddet kavramının hem dar hem de geniş bir tanımlaması yapılmıştır⁷. Bu tanımlama Nur Betül Çelik’in araştırmaya giriş yazısında şu şekilde formüle edilmiştir:

“...tüm araştırma boyunca araştırmacılar, şiddetin tanımını fiziksel şiddetten psikolojik şiddete kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde yapmışlardır. Fiziksel şiddet, öldürme, yaralama, tecavüz, dayak gibi eylemleri kapsayan bir kategori olarak anlaşılmaktadır. Buna karşılık (daha geniş anlamı ile) psikolojik şiddet, sınırları açık ya da örtük bir biçimde belirlenmiş olan toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkan eylem ve düşüncelerin bu sınırlar çerçevesinde yargılanması sırasında ortaya çıkan bireysel ya da toplumsal benlik arasındaki çatışmanın, toplumsal benlik lehine, bir rıza ya da boyun eğme ile sonuçlanmasını sağlayan her tür baskılama mekanizmasını kapsamaktadır” (Çelik, 12-13).

Böyle bir tanımla yola çıkıldığında, yazının başlığının da nasıl bir anlam içerdiği, ilgili dipnot ile birlikte okununca daha anlaşılabilir hale gelmektedir.

Yazılı, görüntülü ya da sesli olsun tüm medya ürünleri, kendi dışlarında varolan gerçekliği çarpıtan ya da temsil eden metinler olarak değil, kadının geleneksel toplumsal konumuna ilişkin toplumsal söylemleri dolaşıma sokarak yeniden kuran anlamlandırma pratikleridir (Alankuş-İnal, 2000: 65).

Son yıllarda “en çok izlenen” dizilerden ve sit-com'lardan büyük bir kısmının yapımcısı O. Y. ile yapılan röportaj, medya ürünlerindeki cinsiyetçi yapının nasıl işlediğini açıkça göstermektedir. Yapım şirketi sahibinin kadını tanımlama biçimi (*“kadın zarif, naif ve güzel, kadın korunmaya muhtaç, iyi davranılması gereken bir canlı. Onlara cam fanus içinde çiçek gibi bakmak, zaman zaman güneşe çevirmek, suyunu vermek gerekir...”*), doğal olarak dizilerin metin yazımı aşamasından son aşamasına kadar etkili olmaktadır. Yapımcı, bir taraftan, dizilerinde oynayan oyuncuların toplumun geleneksel kalıplarından dışarıya çıkmamalarını isterken, diğer taraftan da bu kalıpları tüm dizilerinde tekrar tekrar üreterek, yaptığının toplumun genel yapısına uygun olduğunu savunmaktadır. Böylece Marziye gibi standart bir kadın imgesini tüm kafalara yerleştirirken, *sarışın* ve *aptal* hizmetçisine cinsel tacizi bir komiklik olarak normalleştiriyor ve meşrulaştırıyor. Aşağıdaki alıntı, bu en çok reyting alan dizilerin yapımcısının medyadaki cinsiyetçi yapının nasıl kurulduğu ve meşrulaştırıldığını görmek açısından önemlidir.

“Ş. İ.: ...en son ‘Kumsaldaki İzler’ de yine Kadir İnanır ile çalıştınız. Birlikte çalıştığınız bazı oyuncular bazı konularda önceden uyarma ihtilacı duydunuz mu hiç?”

⁷ Kadına yönelik şiddetin etraflica tanımlandığı bir makale için bkz. Maynard, Mary (1993). “Violence Towards Women”. *Introducing Women's Studies / Feminist Theory and Practice*. (edited by Diane Richardson- Victoria Robinson). London: McMillan Publications.

O. Y.: Bekarlarsa erkek oyuncu arkadaşlarının çapkınlıklarına karışmam, zevk de duyarım. 'Aferin yapın' derim. Hele bir de gençlerse...Ama kadın oyuncuya zaman zaman dikkatli olun demişimdir.

Ş. İ. : Yani siz ciddi ciddi cins ayrımcılığı mı yapıyorsunuz?

O. Y. : Şimdi, bak gülüm...Örnek olarak veriyorum. Bu oyuncumuz dizide köylü kızını oynuyor. Magazin dergilerinde de mini şortla dans ederken resimleri var. Her tarafı açık. Şimdi burada bir imaj uçuşumu yok mu?

Ş. İ. : Namuslu, aile babasını oynayan erkek oyuncu her gece bir başka kadınla Laila'da dans ediyorsa, ona ikaz yok mu?

O. Y.: O pek problem olmaz. Toplum böyle. Bizim firmanın prensiplerinde kadın oyuncuya daha... (9 Mart 2002 tarihli Radikal gazetesi)."

Medya ürünlerinin bu tür bir cinsiyetçi yapı içinde kuruluyor olması, ve geleneksel toplumsal değerlerin devamının sağlanabilmesi için kadına yüklenen tüm toplumsal konumların ve söylemlerin sürekli olarak dolaşıma sokulması, normalleştirilmesi, doğallaştırılması şiddet olgusunun da bir noktadan sonra bu söylemlerin bir parçası haline gelmesine neden olur. Örneğin yerli dizilerde özellikle fiziksel şiddet, toplumsal değerlerin arkasına sığınarak meşrulaştırılır. Kısırca ve namus bunlardan en önemli iki tanesidir. Psikolojik şiddet ise karşımıza neredeyse tüm dizilerde yer alan bir şiddet türü olarak çıkar. Daha çok erkeklerin uyguladığı bir şiddet türüdür. Aşağılama, hakaret, konuşmama, paylaşmama, engelleme, alay etme kadınlar üzerinde en çok uygulanan şiddet türlerindendir. Örneğin son dönemde en çok izlenirlik alan çoğu Amerikan kaynaklı mini diziler (sit-com) içinde rol alan kadın karakterlerin birçoğu geleneksel kadınlık rollerini sonuna kadar hayata geçirmektedirler. "Aşkım Aşkım" dizisinin sarışın ve aptal hizmetçisine uygulanan cinsel taciz bir komiklik unsuru olarak verilmekte, Şener'in karısı kocasının kendisini tüm aldatma girişimlerini sineye çekmesi beklenmektedir. Liste uzatılabilir çünkü örnekler neredeyse tükenmeyecek kadar çok ve aynı. Şiddetin dizilere oranla daha rahatlıkla ortaya koyulduğu bir program türü de güldürü programlarıdır. Bu tür programlarda şiddet gülünç durumların kurulması sürecinde önemli bir malzeme olarak kullanılıyor. Alankuş ve İnal bu konu üzerinde yaptıkları araştırmalarında, örneğin *Bir Demet Tiyatro* ya da *İnce İnce Yasemince* gibi programlarda izleyicinin metinden uzaklaşmasına izin verilmediği için (herşey sanki gerçek hayat gibi, karakterler yakın akrabalarımızdan birileri sanki duygusu) şiddetin, sıradan bir davranış biçimine getirilip haklılaştırılıp ve doğallaştırıldığını belirtmişlerdir. İtilmiş ile Kakılmış'ın fiziksel şiddet içeren ilişkileri hiçbir izleyiciyi, gazetelerdeki dayak ya da tecavüz olayları gibi etkilemiyor. Talk-showlar ve magazin programların da ise kadınlara yönelik şiddet kendini daha çok psikolojik alanda gösteriyor. Talk-show sunucuları programlarına gelen kadın konuklara mesleki statülerine ve toplumda nasıl bir yerde durduğuna göre davranıyorlar. Örneğin toplum tarafından "saygın" olarak nitelendirilen bir şarkıcı ile "daha az saygın" olarak nitelendirilen bir dansöze tavırları ve hatta sordukları sorular bile farklı olmaktadır. Örneğin ilkinin mesleki kariyerini sorarken, diğerine aşk yaşamını vs. soruyor ve hatta birçok kez cevabını bile dinlemiyor. Bu tür programlarda konuklar her iki cinsiyettense, erkekler daha çok kariyerleri ile ön plana çıkartılırken, kadınlar, kadınlık değerleri ile donatılmış sorulara yanıt vermek durumunda bırakılıyorlar. Toplam süre içinde kadınların konuşma süreleri ile erkeklerin ki karşılaştırıldığında, erkeklerin ağır bastığının ortaya çıkması şaşırtıcı bir sonuç olmasa gerek. Reklamlar, karşımıza cinsiyetçi kalıpların en çok kullanıldığı tür olarak çıkmaktadır. Reklamların mutlu, zengin ve güç vaatleri üzerine kurulu olan dünyasında, kadın ve şiddet ilişkisinin kurulamayacağı düşünülebilir. Kadınları edilgin, boyun eğen bağımlı, güçsüz varlıklar olarak göstermesi, reklamlarda şiddet unsurunun ne kadar örtük veya estetikleştirilmiş biçimde varolduğunu kanıtlar.

Televizyon ekranından gazetelere bir gözetildiğinde durumun pek farklı olmadığı görülebilir. Şiddet haberleri gazetelerin tiraj kazanmak için kullandıkları en önemli haber kategorisine girmektedir. Kadınlara uygulanan şiddete ilişkin haberlerde de genellikle toplumsal yapının sarsılmayacağı bir şekilde verilir. Tecavüz edilmişse, kadının mutlaka "aranmış" olduğu kanıtlanmaya çalışılır. Dayak yemiş ise, şiddeti uygulayanın mutlaka geçerli bir nedeni olduğu savunulur. Şiddetin sunuluşunun dışında gazeteler bir taraftan da şiddetin bizzat uygulayıcılarıdır. Örneğin başarılı bir kadının, başarı elde ettiği konu bir tarafa kadının ilişkileri daha ön plana koyulur. Bunun iki yakın örneği, milli dalgiç Yasemin Dalkılıç ile milli atlet Süreyya Ayhan'a yapılanlardır. Her iki sporcunun da gurur vesilesi olacak milli başarıları,

gazetelerin bu iki sporcunun antrenörleri ile yaşadıkları duygusal ilişkilerinin ortaya dökülmesi ile gölgelenmiştir. Her iki sporcuya uygulanan şiddet değil de nedir?

Başından itibaren kadına yönelik şiddet Türkiyeli feministlerin de en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Önceleri daha çok eviçi şiddet üzerinde durulmuş ama son yıllarda özellikle iletişim alanında çalışmaların yürüten feministler tarafından medya ve şiddet ilişkisi araştırılmaya başlanmıştır. Medya sektörünün cinsiyetçi yapısı çerçevesinde, medya ürünlerinde kadına yönelik şiddetin ve medyanın kadına uyguladığı şiddetin nasıl biçimlendiği sorusu önemli araştırmalara yol açmıştır. Önceleri daha çok reklamlar ve haberler üzerine yapılan incelemeler, artık tüm medya ürünlerini inceleyen kapsayıcı çalışmalara yol açmıştır. Çalışmaların yapıyor olması bir tarafa, kamuoyunun ne yazık ki bu araştırmaların sonuçlarından haberdar olması anlamına gelmemektedir. Medyaya bu tür bir eleştirel bakışın sadece akademiden gelmesi, birşeylerin düzeltilmesi için yeterli değildir. Sivil toplum kuruluşlarının, feminist örgütlerin "Medya İzleme" komitelerinin oluşturulması ve medyanın kendini sürekli mercek altında hissetmesi gerekmektedir. Toplumda bu tür mekanizmalar kurularak, özellikle cinsiyetçi kalıplar içeren ve her türlü şiddeti ön plana çıkartan ürünlere karşı ciddi bir savaş açmadıktan sonra, O. Y. gibi önemli bir televizyon yapımcısının ciddiyet dışı olarak nitelendirilebilecek cinsiyetçi kalıpyargılarla dolu röportajına anında tepki gösterebilecek toplumsal mekanizmalar kurulmadan, Medya, Kadın ve Şiddet konusunda ne kadar inceleme yapılırsa yapılsın, ne kadar yazı yazılırsa yazılsın, toplumsal yapıda ciddi dönüşümlerin ve değişimlerin olmasını beklemek biraz fantazidir...

Genişletilmiş Kaynakça:

Alankuş, Sevda ve Ayşe İnal (2000). " Güldürü Programlarında Kadının Temsili ve Kadına Yönelik Şiddet", **Televizyon, Kadın ve Şiddet**. Ankara: Dünya Kitle İletişim Araştırma Vakfı KİV Yayınları.

Aziz, Aysel ve Eser Köker, Abdülrezak Altun, Mine Gencel, Nilgün Tatal Küçük (1994). **Medya Şiddet ve Kadın / 1993 Yılında Türk Basınında Kadına Yönelik Şiddetin Yar Alış Biçimi**. Ankara: KSSGM Yayınları

Beasley, Chris (1999). **What is Feminism? an introduction to feminist theory**. London: Sage Publications.

Brown, Mary Ellen, ed. (1990). "Introduction: Feminist Cultural Criticism – Culture, Theory and Practice", **Television and Women's Culture / The Politics of Popular**. London: Sage.

Büker, Seçil ve Ayşe (Eziler) Kıran (1999). **Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Şiddet / Şiddetin Nesnesi Kadın**. İstanbul: Alan Yayınları

Çelik, Nur Betül, der. (2000). "Giriş: Televizyon, Kadın ve Şiddet", **Televizyon, Kadın ve Şiddet**. Ankara: Dünya Kitle İletişim Araştırma Vakfı KİV Yayınları.

Godenzi, Alberto (1992). **Cinsel Şiddet**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kanetti, Vivet (2002). **Koş Süreyya Koş / Şampiyon Olacağız**. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları

Krakarae, Charis (1992). "Harassment and Everyday Life", **Women Making Meaning / New Feminist Directions in Communication**. (edited by Lana F. Rakow). N.Y. & London: Routledge

Marshment, Margaret (1993). "The Picture is Political: representation of women in contemporary popular culture", **Introducing Women's Studies / Feminist Theory and Practice**. (edited by Diane Richardson- Victoria Robinson). London: McMillan Publications.

Maynard, Mary (1993). "Violence Towards Women". **Introducing Women's Studies / Feminist Theory and Practice**. (edited by Diane Richardson- Victoria Robinson). London: McMillan Publications.

Saktanber, Ayşe (1990). " Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın ya da İyi Eş, Fedakar Anne", **1980ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. (der. Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.

Tanrıöver, Hülya Tufan – Ayşe Eyüboğlu (2000). **Popüler Kültür Ürünlerinde Kadın İstihdamını Etkileyebilecek Öğeler**. Ankara: KSSGM Yayınları

Timisi, Nilüfer (1997). **Medya'da Cinsiyetçilik**. Ankara: KSSGM Yayınları

Tuchman, Gaye (1988). "The symbolic annihilation of women by the mass media", **The manufacture of the news, social problems, deviance, and the mass media**. (edited by jeremy Tunstall). London: Constable Publications.

van Zoonen, Liesbet (1991). "Feminist Perspectives on the Media", **Mass Media and Society**. (edited by James Curran and Michael Gurevitch). London: Edward Arnold Publications.

van Zoonen, Liesbet (1994). **Feminist Media Studies**. London: Sage Publications.